

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

УДК 347.766

Савчук О. О.,

здобувач Науково-дослідного інституту правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОМБАРДІВ ЯК КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

ECONOMIC AND LEGAL REGULATION OF PAWNSHOP ACTIVITIES AS CREDIT INSTITUTIONS

У статті досліджуються питання господарського-правового регулювання утворення ломбардів, вибору організаційно-правової форми для ломбардів, класифікації видів діяльності ломбардів, у тому числі додаткових. Зазначено, що також необхідно врегулювати пруденційний нагляд за діяльністю ломбардів, удосконалити встановлення економічних нормативів та звернено увагу на необхідність додержання вимог щодо споживчого кредитування.

Ключові слова: ломбард, пруденційний нагляд, економічні нормативи, споживчий кредит.

В статье исследуются вопросы хозяйственного-правового регулирования создания ломбардов, выбора организационно-правовой формы для ломбардов, классификации видов деятельности ломбардов, в том числе дополнительных. Отмечено, что также необходимо урегулировать пруденционный надзор за деятельностью ломбардов, усовершенствовать определение экономических нормативов и обращено внимание на необходимость соблюдения требований по потребителскому кредитованию.

Ключевые слова: ломбард, пруденционный надзор, экономические нормативы, потребительский кредит.

The article deals with the issues of economic-legal regulation of the formation of pawnshops, the choice of organizational-legal form for pawnshops, classification of types of activity of pawnshops, including additional ones. It was noted that it is also necessary to regulate prudential supervision of the activities of pawnshops, improve the establishment of economic standards and draw attention to the need to comply with consumer credit requirements.

Key words: pawnshop, prudential supervision, economic norms, consumer credit.

При удосконаленні правового регулювання ринків фінансових послуг постають питання щодо запровадження сучасного регулювання не тільки переважно банківської діяльності, але й діяльності фінансових установ, у тому числі ломбардів як кредитних установ. Для ломбардів є актуальним, насамперед, визначення в законі їх діяльності, забезпечення платоспроможності та інших нормативів.

Метою роботи є дослідження видів ломбардів та законодавче забезпечення їх платоспроможності, а також врахування інтересів споживачів.

Наукові дослідження щодо діяльності ломбардів у більшості здійснювались у частині визначення їх відсоткових ставок, їх доходів у порівнянні з банками, умов забезпечення інтересів споживачів. Науковцями, які досліджували ці та схожі питання, є, зокрема, І.В. Борисов, С.В. Глібко, К.В. Масляєва, О.А. Мірошниченко, Н.А. Морозова-Герасимович, С.М. Ксьондз, А. Святненко, З. Сороківська, О.Л. Чаріна, В.П. Янишен. Разом із тим необхідно дослідити можливість функціонування ломбардів у більшій кількості організаційно-правових форм, розширення їх видів діяльності з одночасним посиленням нагляду за такою діяльністю.

Законодавство України дає визначення ломбарду як фінансовій установі. Відповідно до п. 1.2 Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами, затверджене розпорядженням Держав-

ної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 р. № 3981 [1] (далі – Положення № 3981), ломбард – фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання на власний ризик фінансових кредитів фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу майна на визначений строк і під процент та надання супутніх послуг ломбарду. Таким чином, із визначення випливає, що ломбард має право надавати кредити виключно фізичним особам.

Визначення фінансових послуг, а саме фінансових операцій є основним терміном, якому мають відповідати інші терміни, в тому числі діяльності ломбардів. Тому визначення ломбардної операції з пп. 14.1.100 Податкового кодексу України [2] (далі – ПК України) як операції, що здійснюється фізичною чи юридичною особою, з отримання коштів від юридичної особи, що є фінансовою установою, згідно із законодавством України, під заставу товарів або валютних цінностей є невідповідним законодавству, оскільки хоча ПК України має вищу юридичну силу, він не може змінювати систему та порядок надання фінансових послуг фінансовими установами. Також у цьому положенні ПК України вказано, що ломбардні операції є різновидом кредиту під заставу. Тому натепер є помилковим вважати, що позичальниками ломбардів можуть бути юридичні особи [3]. Ними можуть біти тільки фізичні особи, але чинне

регулювання не забороняє фізичним особам біти підприємцями.

Ломбард може бути створений тільки у формі повного товариства (ст. 4 Закону України «Про підприємництво» [4]). Повним є товариство, учасники якого відповідно до укладеного між ними договору здійснюють підприємницьку діяльність від імені товариства і солідарно несуть додаткову (субсидіарну) відповідальність за його зобов'язаннями усім майном, що їм належать (ч. 1 ст. 119 Цивільного кодексу України [5] (далі – ЦК України)). Таким чином, ломбард і його учасники є суб'єктами підприємницької діяльності.

Відповідно до ст. 115 ЦК України повне товариство як вид господарське товариство є власником: 1) майна, переданого йому учасниками товариства у власність як внесок до статутного (складеного) капіталу; 2) продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності; 3) одержаних доходів; 4) іншого майна, набутого на підставах, що не заборонені законом.

Внеском до статутного (складеного) капіталу повного товариства як господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Натомість таке нормативне положення не поширюється на ломбарди. Відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III [6] (далі – Закон України «Про фінансові послуги») при створенні фінансової установи або у разі збільшення розміру зареєстрованого статутного (складеного) капіталу, статутний (складений) капітал має бути сплачений у грошовій формі та розміщений на банківських рахунках комерційних банків, які є юридичними особами за законодавством України, якщо інше не передбачено законами України з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг. Таке положення суперечить принципам підприємницької діяльності та перешкоджає вільному вибору банківської установи для банківських операцій рахунку.

Відповідно до п. 2.1. Положення № 3981 для надання фінансових послуг ломбард повинен мати власний капітал у розмірі не менше ніж 500 тисяч гривень, а у разі наявності у ломбарду відокремлених підрозділів – не менше ніж 1 мільйон гривень.

У разі, якщо юридична або фізична особа має намір набути істотну участь у фінансовій установі (у тому числі в ломбарді), або збільшити її таким чином, що ця особа прямо чи опосередковано володітиме або контролюватиме 10, 25, 50 і 75% його статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (часток) в органах фінансової установи, вона зобов'язана одержати письмове погодження Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг (далі – Нацкомфінпослуг), відповідно до Порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, затвердженого розпорядженням Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових

услуг, від 04.12.2012 р. № 2531 [7] (далі – Порядок № 2531). Фактично така норма втрачає сенс, оскільки рішення в ломбарді як у повному товаристві приймаються тільки спільно, відповідно до ст. 68 Закону України «Про господарські товариства», тому не може бути переважного впливу на учасників залежно від розміру частки в статутному (складеному) капіталі.

Зазначене, а також інші проблеми реалізації прав учасників повного товариства, в тому числі можливості виключення, виходу учасників із складу товариства, підкреслюють необхідність удосконалення правового регулювання застосування організаційно-правової форми для ломбардів. З цього питання варто частково погодитися з К.В. Масляєвою [8, с. 9], яка звертала увагу на недосконалість організаційно-правової форми ломбардів. Але, на наш погляд, неправильно обмежуватися тільки організаційно-правовою формою відкритого акціонерного товариства.

Спеціальна господарська компетенція ломбарду визначається шляхом встановлення наступних вимог:

1. Відповідно до п. 1. ст. 1 Розділу IV Розпорядження Держкомфінпослуг «Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ» від 28.08.2003 р. № 41 [9] (далі – Розпорядження № 41) в установчих документах заявника зазначений вичерпний перелік видів фінансових послуг, які буде надавати заявник як виключний вид його діяльності з урахуванням вимог законодавства, у тому числі з урахуванням обмежень щодо суміщення окремих видів фінансових послуг. У п. 1 ст. 1 Розділу VIII установчі документи ломбарду мають відповідати вимогам № 3981.

2. Розділом 2 Розпорядження Держкомфінпослуг «Про затвердження Професійних вимог до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ» [10] встановлюються професійні вимоги, в тому числі для керівника та головного бухгалтера ломбарду, а ст. 2 Розділу XVII Розпорядження № 41 встановлюються професійні вимоги керівника відокремленого підрозділу ломбарду.

3. Встановлення ліцензійних умов для ломбарду, передбачених у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)» від 7 грудня 2016 р. № 913 [11].

Щодо питання визначення спеціальної господарської компетенції варто підкреслити, що зазначені особливості ломбардів підтверджують думку І.В. Борисова про те, що імперативні приписи відбивають виключний характер їх господарської правосуб'єктності [12, с. 6].

Відповідно до п. 3.1–3.2 Положення № 3981 до фінансових послуг ломбарду належать надання фінансових кредитів за рахунок власних коштів та надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів.

У п. 1.2 Положення № 3981 під супутніми послугами ломбарду розуміються послуги, які є передумовою надання фінансового кредиту або впливають із його надання.

До супутніх послуг ломбарду, якщо інше не встановлено законом, належать: оцінка заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору; надання посередницьких послуг зі страхування предмета застави на підставі агентського договору зі страховою компанією; реалізація заставленого майна відповідно до чинного законодавства та/або умов договору.

Необхідно звернути увагу що при реалізації дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння необхідно отримати відповідну ліцензію на здійснення такої діяльності, а також відповідати вимогам встановленим у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [13].

Окремо варто зупинитися на зберіганні майна ломбардами. У п. 4.5 Положення № 3981 передбачено щодо джерел доходу наявність доходу, отриманого за надання послуг зі зберігання майна. Надання послуг зі зберігання майна ломбардом є самостійною послугою і регулюється ст.ст. 967–968 ЦК України. При цьому при укладенні такого виду договору зберігання необхідно забезпечити ломбарду страхування речі, що була надана на зберігання, а також враховувати обов'язки, викладені положення ст. 978 ЦК України, що регулюють договір охорони.

Варто погодитися з В.П. Янишиним [14, с. 123], що зберігання речей ломбардами не належить ані до фінансових, ані до супутніх послуг. Тому доцільно додати до переліку самостійних видів діяльності ломбарду окремий вид зберігання майна. У класі 64.92 КВЕД 2010 [15] закріплено діяльність із надання фінансових послуг ломбардами. Ми вважаємо, що у КВЕД незначною мірою передбачені види діяльності ломбардів і тому доцільно внесення до КВЕД окремого класу, що закріплював би діяльність із надання послуг зберігання ломбардами, оскільки така самостійна діяльність передбачена у ст.ст. 967–968 ЦК України.

Що стосується послуги зберігання ломбардами, то, на наш погляд, саме для цього і необхідне функціонування ломбардів у формі повними товариствами для забезпечення відшкодування шкоди у разі втрати майна, що передано зберігачу відповідно до ст. 942 ЦК України. В інших випадках надання фінансових послуг для ломбардів достатньо створення їх у будь-якій формі господарських товариств, оскільки як мінімум інтереси позичальників забезпечується одержаним грошовим еквівалентом заставленого майна, а також шляхом створення резерву та встановлених вимог до капіталу ломбарду у розмірі 500 000 грн. У зв'язку з цим вважається доречними пропозиції, які були викладені в проекті Закону України «Про ломбарди та ломбардну діяльність № 1800 [16] щодо створення ломбардів у будь-якій формі господарського товариства. Таким чином, необхідно поділяти умови надання фінансових кредитів ломбардами та умови здійснення зберігання і у законодавстві передбачити, що за відсутності надання послуг зберігання ломбарди можуть створюватися у будь-якій формі господарського товариства.

Питання інформаційного забезпечення споживчого кредитування неодноразово розглядалося

у правовій літературі, зверталася увага на забезпечення прав споживачів щодо інформування їх про умови надання кредиту [17]. У цій площині необхідно звернути увагу на інформаційні відносини між ломбардом і клієнтом, які стосуються розкриття інформації перед клієнтом щодо діяльності фінансової установи, в тому числі про зміст послуг та організацію надання послуг у фінансовій установі, що передбачено ст.ст. 12 та 121 Закону України «Про фінансові послуги». Оскільки ці обов'язки фінансових установ поширюються і на ломбарди, ми вважаємо помилковою думку деяких науковців, що ломбард не має розкривати інформацію перед клієнтом про вартість кредиту та супутні послуги [18, с. 196]. Зокрема, ч. 4 ст. 12 Закону України «Про фінансові послуги» зобов'язує ломбарди дотримуватися вимог законодавства про захист прав споживачів, а тому, відповідно до ст. 9 Закону України «Про споживче кредитування», ломбард зобов'язаний надавати споживачу інформацію про реальну річну процентну ставку та орієнтовну загальну вартість кредиту.

Розглядаючи питання формування майна ломбардів та його використання необхідно враховувати, що як загальні особливості ломбардів економісти зазначають такі: 1) у структурі пасивів переважають власні кошти, а активів – дохідні активи; 2) кредити під заставу майна видаються на короткий строк, без пролонгації; 3) у разі несвоєчасної сплати відсотків або непогашення позички, закладене майно реалізується; 4) відсоткові ставки перевищують ціну інших кредитних установ; 5) короткий термін позик і їх забезпеченість високоліквідним майном забезпечують низький рівень кредитного ризику [19, с. 36–37].

Формування пасивів для надання кредитів ломбардами складається з різних джерел. Зазначається, що структура джерел змінюється і, наприклад, станом на 2009 р. основним джерелом були кредити банків – 91,7%, позички фізичних осіб – 0,3%, юридичних осіб – 8% [20, с. 266]. На наш погляд, у зв'язку з великою кількістю запозичень ломбардів від таких осіб необхідно застосовувати економічні нормативи для регулювання діяльності ломбардів. Наприклад, для забезпечення обов'язків ломбардів перед кредиторами можна ввести окремі нормативи платоспроможності ломбардів.

Щодо доходності операцій ломбардів, так спрощені умови надання кредитів, не великі операційні витрати дають змогу в сукупності одержувати значну рентабельність, зважаючи на те, що, крім відсоткових ставок, дохідність збільшується коштом штрафів та зниження заставної вартості майна. Щодо прикладів із практики, в 2010 р. кредити надавалися ломбардами під заставу і на суму від 50% до 90% його оцінної вартості, залежно від виду активу, рентабельність діяльності ломбардів складає 30–40% [21]. За підсумками третього кварталу 2011 р. середньоринкова ставка за кредитами в ломбардах України становила 202,3% річних, за I півріччя 2012 р. – 213,7%, за I півріччя 2013 р. – 206,1% [3, с. 156].

Ліцензування діяльності ломбардів здійснюється на підставі Постанови Кабінету Міністрів України

«Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)» від 7 грудня 2016 р. № 913. У цьому нормативно-правовому акті встановлюється, крім спільних для всіх фінансових установ, а також в Положенні № 41 встановлюється спеціальна вимога до ломбардів: ломбард зобов'язаний мати в наявності окреме нежитлове приміщення (на правах власності або користування), призначене для надання фінансових послуг та супутніх послуг ломбарду і спеціального місця зберігання заставленого майна відповідно до вимог нормативно-правових актів Нацкомфінпослуг (п. 96).

Протягом 2017 р. видано 1 708 ліцензій (78,3% загальної кількості) – фінансовим компаніям та ломбардам. Кількість чинних ліцензій на надання ломбардами коштів у позику, у тому числі і на умовах фінансового кредиту станом наприкінці 2017 р. становить 298 ліцензій [22, с. 27–29].

Відповідно до п. 2.5 Положення № 3981 відокремлені підрозділи ломбарду для надання фінансових послуг мають відповідати таким вимогам: інформація про відокремлені підрозділи ломбарду має бути внесена до Державного реєстру фінансових установ; наявність в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань запису про державну реєстрацію створення відокремленого підрозділу ломбарду; діяльність відокремлених підрозділів повинна відповідати вимогам законодавства про фінансові послуги; мати облікову та реєстраційну систему, що відповідає вимогам, установленим цим Положенням; положення про відокремлені підрозділи мають містити вичерпний перелік видів фінансових послуг та супутніх послуг, які можуть надавати ці підрозділи, у своїй діяльності дотримуватися вимог законодавства, зокрема про захист прав споживачів.

Державний нагляд за діяльністю ломбардів здійснюється, зокрема, через подання фінансової звітності, порядок якого закріплений у Розпорядженні Держкомфінпослуг «Про затвердження Порядку складання та подання звітності ломбардами до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг» від 04.11.2004 р. № 2740 [23] (далі – Розпорядження № 2740). Так, згідно з цим Розпорядженням, ломбарди складають та подають до Нацкомфінпослуг таку звітність: загальна інформація про ломбард, звіт про склад активів та пасивів ломбарду, звіт про діяльність ломбарду. Проміжна звітність складається щокварталу наростаючим підсумком із початку звітного року. Ми вважаємо,

що звітність є частиною пруденційного нагляду і весь порядок здійснення пруденційного нагляду має регулюватися окремим нормативно-правовим актом Нацкомфінпослуг. Варто підтримати позиції науковців щодо поглиблення та змісту пруденційного нагляду для кредитних установ [24, с. 27–36]. За результатами розгляду справ про правопорушення, за напрямом пруденційного нагляду у 2017 р., щодо ломбардів застосовано 134 заходів впливу, що на 39,1% менше ніж у 2016 р. З них 17 розпоряджень про застосування заходу впливу (усунути порушення), 99 постанов про накладення штрафів, 18 розпоряджень про виключення з реєстрів [22, с. 34–35].

Відповідно до п. 2.1.10 Положення № 3981 ломбард зобов'язаний формувати резервний фонд відповідно до ст. 14 Закону України «Про господарські товариства» та формувати через знецінення (зменшення корисності) активів відповідний резерв згідно з вимогами міжнародних стандартів фінансової звітності з урахуванням вимог Податкового кодексу України. У ст. 14 Закону України «Про господарські товариства» [25] вказано, що у товаристві створюється резервний (страховий) фонд у розмірі, встановленому установчими документами, але не менше 25% статутного (складеного) капіталу, а також інші фонди, передбачені законодавством України або установчими документами товариства. Розмір щорічних відрахувань до резервного (страхового) фонду передбачається установчими документами, але не може бути меншим 5% суми чистого прибутку.

Ломбард як фінансова та кредитна установа має здійснювати свою діяльність відповідно до Закону України «Про фінансові послуги», а порядок надання фінансових кредитів та супутніх послуг необхідно чітко регламентувати як споживчі послуги та поширювати відповідне законодавче регулювання як на споживчі кредити.

Наукомфінпослуг має розробити нормативно-правовий акт про пруденційний нагляд за діяльністю ломбардів, щоб передбачити всі вимоги щодо контролю за виконанням обов'язків ломбардами.

Організаційно-правовою формою ломбардів може бути будь-яка форма господарського товариства, якщо ломбард не надає послуг щодо зберігання майна.

З метою забезпечення обов'язків перед кредиторами ломбардів необхідно ввести окремі нормативи платоспроможності ломбардів.

Додаткового дослідження та законодавчого визначення потребує встановлення видів діяльності ломбардів та їх місця в системі фінансових послуг.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами: затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 26.04.2005 р. № 3981. Офіційний вісник України. 2005. № 21. Ст. 1146.
2. Податковий кодекс України. Офіційний вісник України. 2010. № 92. Том 1. Ст. 3248.
3. Ксьондз С.М. Діяльність ломбардів як учасників ринку фінансових послуг. Вісник Хмельницького національного університету. 2013. № 6. Т. 2. С. 154–159.
4. Про підприємництво: Закон України від 07.02.91 р. № 698-ХІІ. Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР). 1991, № 14. Ст. 168.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-ІV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
6. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. № 2664-ІІІ. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2002. № 1. Ст. 1.

7. Порядок погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі: затв. Розпорядженням Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг, від 04.12.2012 р. № 2531. Офіційний вісник України. 2013. № 6. Ст. 217.
8. Масляєва К.В. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг в Україні: автореф. дис. ... кандидата юридичних наук за спец. 12.00.04. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2009. 20 с.
9. Положення про Державний реєстр фінансових установ: затв. Розпорядженням Держкомфінпослуг від 28.08.2003 р. № 41. Офіційний вісник України. 2003. № 38. Ст. 2048.
10. Професійні вимоги до керівників та головних бухгалтерів фінансових установ: затв. Розпорядженням Держкомфінпослуг від 13.07.2004 р. № 1590. Офіційний вісник України. 2004. № 31. Ст. 2100.
11. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів): Постанова Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913. Офіційний вісник України. 2016. № 98. Ст. 3192.
12. Борисов І.В. Організаційно-правові форми фінансових установ як учасників ринку фінансових послуг: автореф. дис. спеціальність: 12.00.04. Харків, Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого, 2016. 21 с.
13. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 02.03.2015 р. № 222-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2015. № 23, Ст. 158.
14. Янишен В.П. Правовий статус ломбардів. Актуальні проблеми цивільного права: матеріали «круглого А 43 столу», присвяч. пам'яті проф. Ч.Н.А., м. Харків, 23 груд. 2010 р. / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2011. С. 120–123.
15. КВЕД 2010. URL: http://kved.ukrstat.gov.ua/KVED2010/64/KVED10_64_92.html
16. Проект Закону України «Про ломбарди та ломбардну діяльність». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53640
17. Глібко С.В. Особливості господарсько-правового регулювання споживчого кредитування банками. Проблеми законності. 2008. № 98. С. 45–54.
18. Мірошниченко О.А., Чаріна О.Л. Особливості бухгалтерського обліку у ломбардах та пропозиції щодо удосконалення ломбардної діяльності в Україні на сучасному етапі. Економічний простір. 2013. № 72. С. 189–201.
19. Морозова-Герасимович Н.А. Ефективність діяльності ломбарду за доходами і витратами. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2013. Вип. 2 (26). С. 36–52.
20. Сороківська З. Особливості діяльності ломбардів в умовах фінансової кризи. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2010. Випуск 14-15. С. 261–268.
21. Святненко А. Ломбардний бізнес – причини популярності. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/217887/lombardnyj-biznes-rychunu-populyarnosti>.
22. Публічний звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг за 2017 рік. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/ZVIT2017/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2017.pdf.
23. Порядок складання та подання звітності ломбардами до Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг»: затв. Розпорядженням Держкомфінпослуг від 04.11.2004 р. № 2740. Офіційний вісник України. 2004. № 47. Ст. 3136.
24. Глібко С.В. Актуальні питання правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні: монографія / С.В. Глібко, Г.М. Шовкопляс, І.О. Ониськів. Харків, Право, 2016. 186 с.
25. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 682.